

TIDSKRIFT FÖR POLITISK FILOSOFI
NR 2 2018 | ÅRGÅNG 22

Bokförlaget THALES

DET FALLER SIG ofta naturligt att tillskriva plikter eller skyldigheter till grupper av agenter. Ett skilt par kan tyckas vara skyldiga sina gemensamma barn att upprätthålla en god relation; ett lands röstberättigade skyldiga att rösta bort en korrupt regering; och vi som lever idag skyldiga att förhindra en global klimatkatastrof. Grupperns brott mot sina skyldigheter verkar ofta relevant för vilka som ska gottgöra de som drabbats, och föreställningar om en större grupps skyldigheter tycks ofta vägleda aktivister inom gruppen.

Samtidigt kan grupperns plikter eller skyldigheter verka suspekta, då grupperna i fråga sällan uppfyller vanliga villkor på moraliskt agentskap. De är inte agenter i vanlig mening, och de saknar den sorts stabil inre organisation som gör det klart vilka och hur starka krav som kan ställas på dem utöver de som tillkommer deras medlemmar.

Ambitionen med den här artikeln är att föreslå och motivera ett sätt att förstå gemensamma skyldigheter enligt vilket de inte är mer mysteriösa än sina individuella motsvarigheter. Men jag börjar med att närmare beskriva fenomenet och varför det verkar problematiskt.¹

Gruppens skyldighet, men inte var och ens

I MÅNGA FALL är det naturligt att tillskriva en grupp agenter moraliska skyldigheter eller förpliktelser som inte tillkommer gruppens medlemmar. Ett sådant fall är:

Frånlandsvind: Som vanligt på vackra sommardagar befinner sig ett stort antal barn vid stranden. Den här dagen är de femton stycken. Tre av barnen kom dit med var sin vuxen; de övriga tolv bor i närheten. Barnen, som alla kan simma hjälpligt, leker på var sin luftmadrass nära strandkanten. Hastigt och helt utan varning ökar den svaga pålandsvinden till kraftig frånlandsvind, och barnen driver snabbt ut från stranden. Var och

en av de vuxna kan simma ut och rädda ett av barnen innan vinden avlägsnat dem för långt. På en ställning nära strandkanten hänger dessutom en livbåt, och med den skulle två vuxna hinna ro ifatt och plocka upp samtliga barn. För att lyfta ner livbåten från ställningen krävs också två personer: en som håller undan den hävarm som håller fast båten i ställningen och en som flyttar båten. Var och en av de vuxna förstår snabbt allt detta.

Det är naturligt att säga om den här situationen att

TRENNES PLIKT: Det tre vuxna individerna är skyldiga att rädda alla barnen.

Att tillskriva de tre vuxna denna skyldighet är emellertid inte att tillskriva var och en av dem en *individuell* skyldighet att rädda alla barnen, eftersom ingen av dem själv kan göra detta. Vad en vuxen kan göra är nämligen på sin höjd att *vara med* och göra detta, eller att göra det *tillsammans* med åtminstone någon av de andra vuxna. Men inte heller individuella plikter att vara med och rädda alla barnen följer av TRENNES PLIKT. Sådana individuella plikter är nämligen beroende av om individen *kan* vara med och rädda alla barnen och om hans hjälp *behövs*. Och detta är i sin tur beroende av de andras beredvillighet. Jämför:

Överflöd: Samtliga tre vuxna är intresserade av att hjälpa till att rädda alla barnen. Ingen har starkare (normativa) skäl än någon annan att hjälpa, eller att låta bli.

Hjälplöst: Samtliga tre vuxna är rasister. Eftersom de ogillar hudfärgen hos de tolv övriga barnen är de ointresserade av att hjälpa till att rädda dessa och skulle vägra om någon försökte få dem till det.

Knapphet: En av de vuxna är intresserad av att hjälpa till att rädda alla barnen. De andra två är rasister som är ointresserade av detta och skulle vägra att hjälpa till.

I *Överflöd* så är ingen av individerna skyldig att vara med och rädda alla barnen. Är en individ inte med och räddar barnen så gör de andra två gärna jobbet, och den som inte är med behöver därmed inte ha brustit i någon av sina förpliktelser. Inte heller i *Hjälplöst* föreligger någon sådan individuell förpliktelse. Här är inte problemet att individens hjälp inte behövs, utan i stället att individen inte är i position att vara med och rädda alla barnen eftersom de andras ovilja utesluter att alla barnen räddas. I *Knapphet*, slutligen, kan inte den beredvilliga individen vara med och rädda alla barnen eftersom de andra inte är beredda att hjälpa till; hen är därför inte förpliktad att göra så. Däremot är det sant om var och en av de två rasisterna att hen kan vara med och rädda alla barnen (tack vare den beredvilliga individen), och sant om var och en av de två att hens hjälp behövs för att alla barnen ska räddas (på grund av att den andra rasisten är ovillig). Var och en av rasisterna är därför skyldig att hjälpa den beredvillige att rädda barnen.

Rimligheten hos *TRENNES PLIKT* verkar vara oberoende av dessa variationer i gruppmedlemmarnas beredvillighet och resulterande individuella plikter. Gruppens skyldighet försvinner inte för att fler än vad som behövs är villiga att hjälpa till, eller för att färre är det. Däremot är skyldigheten förstas beroende av att gruppen *kan* rädda alla barnen, vilket förutsätter att det finns saker som individerna kan göra som sammantaget resulterar i att alla barnen räddas. Då gruppens skyldighet inte direkt motsvarar individuella skyldigheter men samtidigt är beroende av vad individerna tillsammans kan göra är det naturligt att tala om gruppens skyldighet som *gemensam*. Och det som sagts här verkar tillämpligt på de andra fall av gruppernas plikter som nämndes i ingressen: de skilda föräldrarnas plikt att upprätthålla en god relation, de röstberättigades att rösta bort en korrupt regim, och de nu levandes plikt att förhindra en klimatkatastrof. Samtliga verkar vara fall av gemensamma plikter.

Problem med gemensamma plikter

ETT FÖRSTA PROBLEM med själva idén om gemensamma plikter är att grupper av de slag som vi nämnt bara undantagsvis är *agen-*

ter i någon mer kvalificerad mening. Bara vissa grupper kan sägas ha föreställningar om sin omgivning och baserat på dessa försöka uppnå vissa mål, och det är oklart om någon av de tidigare nämnda grupperna har gemensamma föreställningar och mål (se t.ex. Collins 2013). Ett möjligt svar är att grupper av det här slaget har förmågan att skaffa sig gemensamma föreställningar och gemensamma mål (Wringe 2010). De tre vuxna på stranden kan till exempel lätt organisera sig för att rädda alla barnen baserat på koordinerade antaganden om situationen och en gemensam handlingsplan. Men det svaret verkar medföra att någonting som utan egen förskyllan saknar föreställningar om varje moraliskt relevant aspekt av en situation ändå skulle kunna ha förpliktelser att handla i den situationen. Det är svårt att svälja.

Ett annat problem kvarstår emellertid även om vi skulle släppa kravet på agentskap. Normalt tänker vi oss nämligen att moraliska plikter bara tillkommer dem på vilka det är rimligt att ställa moraliska krav. För att avgöra om det är rimligt att ställa moraliska krav av ett visst slag behöver vi dels veta om föremålet för kraven har förmågan att förstå och svara på kraven, och dels veta något om hur svårt eller kostsamt det skulle vara för det att leva upp till olika nivåer av krav. Problemet är att det är oklart hur vi ska förstå tillskrivandet av förmågor, svårigheter och kostnader till grupper som inte själva har någon form av stabil inre organisation och stabila intressen av det slag som vi hittar hos människor, hos biologiska organismer och kanske hos organisationer som företag och stater. Vi kan förstås bedöma vilka förmågor som gruppens medlemmar har och vilka kostnader de skulle behöva bära för att gruppen skulle uppfylla något visst krav. Men det är inte givet hur *gruppens förmågor*, svårigheter och kostnader kan reduceras till dessa.

Gemensamma plikter som resulterande plikter med flera agenter
 DESSA OKLARHETER BEHÖVER emellertid inte göra gemensamma plikter obegripliga. En möjlighet är nämligen att gemensamma plikter är reducerbara till medlemmarnas individuella plikter. För att gruppen ska ha en plikt kunde det då räcka att (i) medlemmarna

uppfyller vanliga villkor för moraliskt agentskap samt att (ii) det som är gruppens plikt står *i rätt relation* till individernas plikter.

För att göra den här möjligheten trolig behöver det förstås förklaras vilken relationen i fråga är. Dessutom måste det förklaras varför det som står i den relationen till individuella plikter självt är en plikt, och en plikt som tillkommer gruppen. Det förslag jag ska utforska i den här artikeln är att grupperns plikter är plikter gällande *resulterande göranden* och att de ska förstås på samma sätt som individuella plikter gällande sådana. »Göranden» ska här förstås som avsiktliga eller oavsiktliga handlingar, underlåtelser, reaktioner eller brist därpå som ett subjekt är moraliskt ansvarigt för och som därför kan sägas bryta mot eller vara i enlighet med subjektets skyldigheter. Ett »resulterande» görande är helt enkelt något som vi gör i kraft av att vi gör andra saker som vi är ansvariga för; de senare görandena kan vi säga är mer »basala» (jfr. den engelskspråkiga handlingsteorins »basic action»). Enligt förslaget kan både individers och grupperns plikter gällande resulterande göranden reduceras till plikter gällande mer basala individuella göranden. Skillnaden ligger bara i om de mer basala individuella görandena är fördelade på en eller flera individuella agenter.

Några av våra mest uppenbara plikter gäller just resulterande göranden. Den vars plikt det är att rädda ett barn eller att hålla löftet att lämna tillbaka en bok kan till exempel bara fullgöra sin plikt genom ett stort antal andra göranden. Men plikter gäller förstås också ofta dessa mer basala göranden. En rimlig tanke om relationen mellan plikter på dessa olika nivåer är följande:

GRUNDNING: Ett resulterande görande är ens plikt endast om görandet skulle resultera från ens uppfyllande av alla plikter som rör ens mer basala göranden.

Antag att vissa för mig tillgängliga kombinationer av göranden skulle resultera i att jag räddar ett drunknande barn. Om GRUNDNING är korrekt så kan det bara vara min skyldighet att rädda barnet om mitt uppfyllande av skyldigheter med avseende på dessa mer basala görandena skulle medföra att barnet räddas. Det är lätt att

se hur sådana skyldigheter kan föreligga om vi håller i åtanke att de kan gälla både konjunktiva och disjunktiva göranden. Bland de kombinationer av handlingar som skulle resultera i att jag räddar barnet kan det finnas ett stort antal som varken är moraliskt problematiska eller medför extrema personliga uppoffringar. Eftersom barnets överlevnad är viktig skulle jag då rimligen vara skyldig att genomföra en eller annan av kombinationerna, valfritt vilken. GRUNDNING skulle därmed vara tillfredsställd för min plikt att rädda barnet. Om vi förkastar GRUNDNING så skulle det däremot kunna vara min plikt att rädda barnet trots att det finns någon mer basal kombination av göranden som inte utgör eller involverar något pliktbrott men ändå resulterar i att jag inte räddar barnet. Den konsekvensen uppfattar jag som orimlig.²

Jag antar därför att GRUNDNING är korrekt. Antag vidare att gemensamma plikter kan förstås som plikter gällande grupperns resulterande göranden vars mer basala individuella göranden är fördelade på flera individer. Då är följande ett närliggande första förslag på reduktion av gemensamma till individuella plikter:

ENKEL PLIKTREDUKTION: Det faktum att en grupp vid en viss tidpunkt är skyldig att göra något består i att den skulle göra det om var och en av gruppmedlemmarna från den tidpunkten handlade i enlighet med sina individuella skyldigheter.

Förslaget verkar ge rätt utfall i *Frånlandsvind*. Rimligen har var och en av de tre på stranden plikten att försöka få till en hjälpinsats som räddar alla barnen så länge de andras agerande inte gjort insatsen uppenbart överflödig eller hopplös, och om de gör detta kommer de rimligen att utföra någon kombination av handlingar som faktiskt resulterar i att alla barnen räddas.³ Förslaget verkar också ge rätt utfall i exemplen som nämndes i introduktionen. (i) Var och en av de två skilda föräldrarna är förmodligen skyldig att initialt visa god vilja och att svara positivt på den andras goda vilja, och om de gjorde detta skulle de upprätthålla en bra relation. (ii) Tillräckligt många av de röstberättigade kan antas ha en demokratisk skyldighet att rösta för ett alternativ till en gravt korrupt regering för att deras

pliktuppfyllande sammantaget skulle resultera i att regeringen av-sattes. (iii) Världens nu levande kan tänkas i tillräcklig omfattning vara skyldiga att individuellt minska sitt klimatavtryck och stödja en aktiv klimatpolitik för att våra pliktuppfyllanden sammantaget skulle innebära att vi förhindrar en global klimatkatastrof.

ENKEL PLIKTREDUKTION verkar alltså ge rätt resultat i de specifika fall vi tittat på. Den skulle också på ett direkt sätt förklara varför grupper kan ha plikter som inte tillkommer medlemmarna trots att grupperns plikter är grundade i medlemmarnas plikter. Att ett visst gemensamt görande skulle resultera om alla gjorde sin plikt säger nämligen inte vad den enskildes plikter är under faktiska omständigheter där alla kanske inte gör sin plikt. Men förslaget erbjuder ett alltför svagt villkor för gemensamma plikter. Antag att om de tre vuxna uppfyllde sina individuella skyldigheter i *Frånlandsvind* så skulle de tillsammans

- (i) ge upphov till en tidningsnotis om händelsen,
- (ii) göra några rasister ilska, och
- (iii) göra flera föräldrar extremt tacksamma.

ENKEL PLIKTREDUKTION skulle då ha den orimliga konsekvensen att de tre är skyldiga att ge upphov till notisen, till ilskan, och till tacksamheten.

Den mest närliggande diagnosen av problemet är att de tre resulterande görandena ovan inte utgör *målet* för de handlingar som individerna är skyldiga att utföra, de handlingar som ska grunda den gemensamma plikten. Många av dessa handlingar syftar just till att alla barnen ska räddas, men ingen till att generera notiser, ilska, eller tacksamhet. Ett sätt att hantera det här problemet med ENKEL PLIKTREDUKTION skulle då vara att begränsa gemensamma plikter till de av gruppens göranden som de individuella plikterna har som explicit mål att realisera. Just denna begränsning blir emellertid för snäv. Jag har redan nämnt att vi fullgör många av våra individuella plikter utan att ha dem som mål för vårt handlande.

Detsamma gäller gemensamma plikter. Det kan till exempel vara två personers plikt att inte förstöra sin vänskapsrelation utan att de därför måste vara individuellt skyldiga att agera med *målet* att inte förstöra relationen. Under gynnsamma omständigheter är nämligen en välfungerande vänskapsrelation aldrig på allvar hotad på ett sätt som skulle motivera att parterna formar någon explicit intention med just det målet.

En annan begränsning som tar fasta på att den resulterande plikten i någon mening ska vara vad som det individuella pliktenliga görandet syftar till är emellertid lovande:

RÄTT GRUND: För att ett görande ska vara en plikt måste det vara moraliskt viktigt (finalt eller instrumentellt). För att ett resulterande görande ska vara en plikt måste dess värde grunda de individuella plikter vars uppfyllande det skulle resultera från.

RÄTT GRUND utesluter att det är de tre vuxnas plikt i *Frånlandsvind* att ge upphov till notiser, ilska, eller tacksamhet. I den mån som det är viktigt att göra någon av dessa saker så grundar värdet hos det görandet ändå inte de individuella plikter vars uppfyllande det skulle resultera från. RÄTT GRUND utesluter däremot inte TRENNES PLIKT. Det som gör det viktigt att de tre vuxna räddar alla barnen – barnens överlevnad – ger också upphov till de individuella plikter vars uppfyllande skulle medföra att alla barnen räddas. Specifikt ger det upphov till var och ens plikt att bidra till att barnen räddas i den mån som de andra inte redan gjort bidraget överflödigt eller meningslöst. RÄTT GRUND verkar också vara tillfredsställt av de två föräldrarnas plikt att upprätthålla en bra relation, av de röstberättigades plikt att rösta bort en korrupt regering, och av allas vår gemensamma plikt att förhindra en massiv klimatkatastrof.

Tillsammans med RÄTT GRUND kan ENKEL PLIKTREDUKTION utesluta många irrelevanta resulterande göranden. Men ett ytterligare komplement behövs. Betänk en variant av *Frånlandsvind* där följande skulle hända om de tre försökte rädda alla barnen:

Patrullbåt: Eftersom hävarmen som håller fast livbåten på ställ-

ningen har rostat fast skulle de tre försöka slå loss den med det stålrör som ligger på marken bredvid. Klangen från slagen skulle påkalla uppmärksamhet från en patrullbåt som råkar befinna sig i en näraliggande vik och som skulle komma barnen till undsättning.

Om de tre vuxna uppfyllde individuella skyldigheter grundade i det värde som gjorde räddningen värdefull så skulle deras handlande råka leda till att alla barnen räddas. Men tvärt emot vad ENKEL PLIKTREDUKTION säger, också kompletterad med RÄTT GRUND, så innebär detta inte att de genom att agera på det sättet skulle ha fullgjort någon skyldighet att rädda alla barnen. Det kan nämligen inte vara ens skyldighet att göra någonting som man bara kan råka göra.

För att undvika problemet med fall som *Patrullbåt* behöver en analys av plikter respektera någonting i stil med:

VÄGLEDNING: Om ett görande är en plikt så är det något som skulle resultera om de vars plikt det är vägleds av de värden som grundar plikten på det sätt som moralen kräver av dem, där resultatet skulle vara ett utfall av deras färdighet att vägledas av dessa värden snarare än ett utfall av slump.⁴

Med det tillägget leder resonemanget i det här avsnittet till följande reduktiva analys av gemensamma plikter, som också gäller för individer om vi förstår dessa som grupper med bara en medlem:

PLIKTREDUKTION: Att en grupp vid en viss tidpunkt är skyldig att göra något består i att görandet är moraliskt viktigt och skulle resultera som ett utfall av färdighet snarare än slump om gruppmedlemmarna från den tidpunkten vägleds av de värden som grundar görandets viktighet på ett sätt som kan moraliskt krävas av dem.

Åtminstone vid första påseende verkar PLIKTREDUKTION fånga fall där det är naturligt att tillskriva plikter till grupper, utan att generera allt för uppenbara motexempel. Liksom ENKEL PLIKTREDUKTION gör förslaget det också begripligt att gemensamma

plikter är just *plikter*, genom att erbjuda samma analys av gemensamma plikter som för individuella plikter för resulterande göranden. Samtidigt förklarar PLIKTREDUKTION varför normala krav på agentskap inte behöver vara uppfyllda av de grupper som har plikter, utan bara av deras medlemmar.

För att göra gemensamma plikter fullt begripliga behöver förstås ett antal centrala begrepp analyseras närmare. Vad betyder det till exempel att en agent har färdigheten att vägledas av moraliska värden, eller att det kan krävas av henne att hon vägleds av dem på ett visst sätt? Och vad betyder det att ett görande är ett resultat av färdighet snarare än slump? Om PLIKTREDUKTION är korrekt är detta emellertid frågor som också behöver besvaras om vi ska förstå individuella plikter. Mysteriet med just gemensamma plikter är löst.

→

Gunnar Björnsson är professor i praktisk filosofi vid Filosofiska institutionen, Stockholms universitet

Noter

1 Hänvisningar till grupperns skyldigheter är vanliga i politisk teori och tillämpad etik. Själva möjligheten av kollektiva förpliktelse har diskuterats livligt på sistone och var 2014 tema för ett nummer av *Midwest Studies in Philosophy*. Den typ av analys som jag föreslår i den här artikeln har jag tidigare utvecklat och tillämpat i Björnsson (2014) och Björnsson (2018).

2 Men se fotnot 3 för diskussion av ett potentiellt problem med GRUNDNING.

3 Det här kan tyckas problematiskt i varianter av *Hjälplöst* där var och en av de tre är bekant med de andras rasism och har mycket goda skäl att tro att de inte skulle hjälpa. På grund av föräldrars speciella ansvar för sina egna barn är var och en av de tre då rimligen skyldig att försöka rädda det egna barnet i stället för att knyta dess överlevnad till ett fåfångt försök att få med de andra två på att rädda alla. Därmed skulle deras individuella pliktuppfyllanden inte medföra att alla barnen räddas, och det skulle därmed enligt ENKEL PLIKTREDUKTION inte vara deras plikt att rädda dem alla. (Fallet erbjuder samma typ av utmaning till ENKEL PLIKTREDUKTION som Jackson och Pargetters (1986) Professor Procrastinate erbjuder till GRUNDNING.) Men för den här varianten av *Hjälplöst* bör vi förneka TRENNES PLIKT, just därför att de tre under sina epistemiska omständigheter inte skulle rädda alla barnen även om var och en av dem plötsligt skulle få det moraliskt bästa för ögonen. Gruppens plikt att rädda alla skulle därmed bryta mot den på sidan 77 introducerade principen VÄGLEDNING.

GEMENSAMMA SKYLDIGHETER

4 För ytterligare illustrationer av behovet av ett villkor som VÄGLEDNING, se *Misinformation* (Björnsson 2014: 114) samt *The Catch* (Björnsson 2017: 156). Ett villkor som VÄGLEDNING utesluter att så kallad »objektiv konsekventialism» är en rimlig teori om moraliska plikter. Det är som sig bör. Den typ av objektiva böran eller måsten som gör objektiv konsekventialism tillnärmelsevis rimlig misslyckas bland annat med att fånga relationen mellan moraliska plikter och klandervärdhet. I Björnsson (2014) och (2018) argumenterar jag bland annat med hänvisning till just den relationen för en princip som motsvarar PLIKTREDUKTION (introducerad på s. 77) och som respekterar VÄGLEDNING.

Litteraturlista

- BJÖRNSSON, GUNNAR (2014) »Essentially Shared Obligations», *Midwest Studies in Philosophy* 38(1), ss.103–120.
- BJÖRNSSON, GUNNAR (2017) »Explaining (Away) the Epistemic Condition on Moral Responsibility», i: Robichaud & Wieland (red.) *Responsibility: The Epistemic Condition*, New York: Oxford University Press, ss. 146–162.
- BJÖRNSSON, GUNNAR (2018) »Individual and Shared Obligations: In Defense of the Activist's Perspective», under utgivning i: Budolfson m.fl. (red.) *Philosophy and Climate Change*, Oxford: Oxford University Press.
- COLLINS, STEPHANIE (2013) »Collectives' Duties and Collectivization Duties», *Australian Journal of Philosophy* 91(2), ss. 231–248.
- JACKSON, FRANK & ROBERT PARGETTER (1986) »Oughts, Options, and Actualism», *The Philosophical Review* 95(2), ss. 233–255.
- WRINGE, BILL (2010) »Global Obligations and the Agency Objection», *Ratio* 23(2), ss. 217–231.